

JACEK SIERADZAN

(Białystok)

TAJEMNICA LICZBY 666. MISTYKA, WŁADZA I PIENIĄDZE

Zagadka liczby 666, która pojawia się w *Apokalipsie Jana* (13, 18), od dawna fascynuje nie tylko teologów, biblistów¹, czy historyków starożytności, ale także matematyków², astronomów³, astralistów⁴ i zwykłych poszukiwaczy sensacji, którzy – stosując różne, nierzadko będące wynikiem własnej inwencji metody – próbują ją odnaleźć w nazwisku tej czy innej, nie lubianej przez siebie postaci⁵. Według autora *Apokalipsy* jest to „liczba człowieka” mającego władzę nad całym światem, którego alegorią jest siedmiogłowa bestia. Symbolem tej władzy jest znamię na prawej ręce lub czole owej ludzkiej bestii.

Oto kilka podstawowych faktów związanych z liczbą 666:

- Suma sześciu pierwszych liczb rzymskich: 1 (I) + 5 (V) + 10 (X) + 50 (L) + 100 (C) + 500 (D) daje 666.
- Suma kolejnych liczb kolumn greckiego liczydła mających wartości numeryczne 500, 100, 50, 10, 5, 1 – wynosi 666.

---

¹ Por. np. alegoryczno-teologiczną interpretację Barbary Thiering, *Jezus mężczyzną*, przeł. Jerzy Markiewicz, Warszawa 1995, s. 74, 436.

² Zob. np. hasło 666 w anglojęzycznej Wikipedii, oraz J. Michell, *City of Revelation: On the Proportions and Symbolic Numbers of the Cosmic Temple*, London 1972.

³ Por. T. Chase, *Revelation 13: Astronomy related to Bible Prophecy and the Book of Revelation*, www.angelfire.com/zine2/Number666/astronomy.html (07.07.2012).

⁴ A. Niemojewski, *Biblia a gwiazdy*, Warszawa 1924, s. 113; A. Czubryński, *Komentarz astralistyczny do Apokalipsy Jana*, Bydgoszcz 1938, s. 63–64.

⁵ Istnieje też syntetyczna interpretacja matematyczno-astronomiczno-muzykologiczna Światosława Floriana Nowickiego, *W kwestii Apokalipsy* (tekst niepublikowany w posiadaniu autora artykułu).

• Liczba 666 stanowi szósty element szeregu matematycznego: 1, 10, 45, 136, 325 i 666:

- (a) kwadrat składający się z jednej liczby 1 ma sumę 1.
- (b) kwadrat składający się z czterech pierwszych liczb ($1 + 2 + 3 + 4$) ma sumę 10.
- (c) kwadrat składający się z dziewięciu pierwszych liczb (od 1 do 9) ma sumę 45.
- (d) kwadrat składający się z 16 pierwszych liczb (od 1 do 16) ma sumę 136; ten kwadrat jest elementem obrazu Albrechta Dürera *Melancholia* (1514).
- (e) kwadrat składający się z 25 pierwszych liczb naturalnych (od 1 do 25) ma sumę 325.
- (f) kwadrat składający się z 36 pierwszych liczb (od 1 do 36) ma sumę 666. W tradycji pitagorejskiej, wywodzącej się z Egiptu, nazywano go „magicznym kwadratem solarnym”. Suma liczb każdego rzędu wynosi 111, czyli $1/6$ liczby 666 (zob. rys. 6). Kwadraty od 3 do 9 elementów są przyporządkowane planetom. Kwadrat z 36 liczbami mający sumę 666 jest liczbą Słońca.

W tym miejscu warto dodać, że liczba 36 jest ściśle związana z liczbą 666:

$$(6 + 6 + 6) + (6 + 6 + 6) = 36$$

$$666 \times 2 - 36 \times 36 = 36$$

$$360 - (6 + 6 + 6) \times (6 + 6 + 6) = 36.$$

Wielka ogdoada czyli Sophia gnostyckich walentynian powstaje po zsumowaniu liczb naturalnych od 1 do 8, co daje 36, zaś suma 36 liczb pierwszych, daje 666⁶. Ponadto, słowo „zwierzę”, którego liczba wynosi 666, występuje w *Apokalipsie* dokładnie 36 razy.

• Suma liczb 6, 15, 24, 33, 42, 51, 60, 69, 78, 87, 96 i 105 daje 666. Jest to pierwszych 12 liczb, które numerologicznie sumują się do 6. Przykładowo, $1 + 5 = 6$, $6 + 9 = 15$, a $1 + 5 = 6$ itd.

• Miejsce numer 666 w Parlamencie Europejskim było w 2004 roku puste. Nie chciał go nawet zająć deputowany o nazwisku *nomen omen* Crowley, i dlatego przypadło mu ostatnie miejsce (numer 679)⁷.

Interpretacje liczby 666

Zdaniem Augustyna Jankowskiego i Fritza Grünzweiga, znaczenie liczby 666 nie zostało jeszcze rozszyfrowane⁸. Niektórzy uważają próbę rozwiązania jej za-

⁶ F. Dornseiff, *Alfabet w mistyce i magii*, przeł. Ryszard Wojnakowski, Warszawa 2001, s. 166.

⁷ D.K. Strykr, *The Vacant Seat Number 666 in the European Parliament*, 31.10.2004, <http://www.apfn.net/Messageboard/10-31-04/discussion.cgi.17.html> (07.07.2012).

⁸ A. Jankowski, *Apokalipsa świętego Jana: Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań 1959, s. 311; F. Grünzweig, *Objawienie św. Jana*, t. 1, Warszawa 1987, s. 303.

gadki za zajęcie daremne, przekonując, że nie ma żadnej pewności, że oznacza ona jakąś konkretną postać historyczną⁹.

Próba przyporządkowania interpretacji liczby 666 do sztywnych kategorii odwołujących się do ich związku z matematyką, z religią, teologią, kabałą i numerologią, z polityką, albo z ekonomią (handel i zyskiem) niewiele daje, ponieważ np. dominujące interpretacje numerologiczno-kabalistyczne sytuują się pomiędzy arytmetyką a mistyką, a bardzo często mają też związek z polityką.

David Brady w swojej pracy o liczbie 666 podał ponad sto jej interpretacji, jakie tylko w latach 1560–1830 pojawiły się w źródłach brytyjskich. Dokonano ich w oparciu o rachuby numeryczne poczynione w językach hebrajskim, greckim i łacińskim (zob. rys. 1–3)¹⁰.

GREEK			HEBREW		
1	Α, α	Alpha (A)	1	א	Aleph (A, E) A
2	Β, β	Beta (B)	2	ב	Beth (B, V) B
3	Γ, γ	Gamma (G)	3	ג	Gimel (G) G
4	Δ, δ	Delta (D)	4	ד	Daleth (D) D
5	Ε, ε	Epsilon (E)	5	ה	He [Meh] (E, A) H
6	Ϝ, ϝ	Digamma (V, W)	6	ו	Vau (O, U, V, W) V
7	Ζ, ζ	Zeta (Z)	7	ז	Zayin (Z) Z
8	Η, η	Eta (E)	8	ח	Cheth (Ch) Ch
9	Θ, θ	Theta (Th)	9	ט	Teth (T) T
10	Ι, ι	Iota (I)	10	י	Yod (I, J, Y) I
20	Κ, κ	Kappa (K)	20	כ	Kaph (K, Kh) K
30	Λ, λ	Lambda (L)	30	ל	Lamed (L) L
40	Μ, μ	Mu (M)	40	מ	Mem (M) M
50	Ν, ν	Nu (N)	50	נ	Nun (N) N
60	Ξ, ξ	Xi (X)	60	ס	Samekh (S) S
70	Ο, ο	Omicron (O)	70	ע	A'ayin (A'a, O) O
80	Π, π	Pi (P)	80	פ	Pe (P, Ph) Ph
90	Ϟ, ϟ	Coph (Q)	90	צ	Tzaddi (Tz) Tz
100	Ρ, ρ	Rho (R)	100	ק	Qoph (Q) Q
200	Σ, σ, Ϻ	Sigma (S)	200	ר	Resh (R) R
300	Τ, τ	Tau (T)	300	ש	Shin (Sh, S) Sh
400	Υ, υ	Upsilon (Y, U)	400	ת	Tau (Th, T) Th
500	Φ, φ	Phi (Ph)	500	ך	Kaph-final (K, Kh) K
600	Χ, χ	Chi (Ch)	600	ם	Mem-final (M) M
700	Ψ, ψ	Psi (Ps)	700	ן	Nun-final (N) N
800	Ω, ω	Omega (O)	800	ף	Pe-final (P, Ph) Ph
900	Ϻ	Sanpi	900	ץ	Tzaddi-final (Tz) Tz

Rys. 1. Wartość numeryczna liter w alfabecie greckim i hebrajskim

Choć z reguły pod 666 próbowano podstawić jakąś postać ludzką, to wartość numeryczną 666 mają też bóstwa: w aramejskiej rachubie bóg babiloński STUR (późniejszy rzymski Saturn): 200 (S) + 60 (T) + 400 (U) + 6 (R), a w greckiej rachubie (w myśl interpretacji Ireneusza z Lyonu) EYANTHAS (jeden z przydomków Apollona) i TEITAN (czyli Tytan).

⁹ E. Dąbrowski, *Prolegomena do Nowego Testamentu*, Poznań 1960, s. 443.

¹⁰ D. Brady, *Contribution of British Writers between 1560 and 1830 to the Interpretation of Revelation 13:16–18 (The Number of the Beast): A Study in the History of Exegesis*, Mohr Siebeck Verlag, Tübingen 1983.

Litera angielska	Litera grecka	Litera hebrajska	Wartość numeryczna	Wartość numeryczna
A	Alfa	alef	1	6
B	Beta	beth	2	12
C	gamma	gimel	3	18
D	Delta	dalet	4	24
E	epsilon	he	5	30
F	Zeta	waw	6	36
G	Eta	zajin	7	42
H	Theta	chet	8	48
I	Iota	tet	9	54
J	–	jod	10	–
K	kappa	kaf	20	60
L	lambda	lamed	30	66
M	Mu	mem	40	72
N	Nu	nun	50	78
X	Xi	samech	–	84
O	omikron	ajin	60	90
P	Pi	pe	70	96
Q	Koph	cade	80	–
R	Rho	gof	90	102
S	sigma	resz	100	108
T	tau	szin/sin	200	114
U	upsilon	taw	300	–
V	phi	–	400	–

Rys. 2. Wartość numeryczna liter alfabetu łacińskiego i angielskiego

Litera	Nazwa	Wartość
I	unus	1
V, U	quinque	5
X	decem	10
L	quinginta	50
C	centum	100
D	quingenti	500
M	mille	1000

Rys. 3. Wartość numeryczna liter w alfabecie rzymskim

W teologicznych interpretacjach 666 to najwyższa niedoskonałość, potrojenie niedoskonałej szóstki¹¹. W Biblii Hebrajskiej znaleziono 14 miejsc, gdzie 6 jest symbolem zła. Stąd 666, jej potrojenie, to „istota do głębi zła”¹². Współczesne, teologiczne interpretacje liczby 666 uznają ją bądź za symbol niedoskonałości człowieczeństwa (autor adwentystowski)¹³, bądź za symbol osiągnięć współczesnej techniki (autor z Kościoła Wolnych Chrześcijan)¹⁴, bądź za próbę animalizacji człowieka (autor zielonoświątkowy)¹⁵.

Starożytni chrześcijanie liczbę tę najczęściej interpretowali poprzez odwołanie się do cesarza Nerona, prześladowcy chrześcijan. Podstawiając liczby w miejsce liter składających się na hebrajską pisownię jego imienia Q(E)S(A)R N(E)RON, pomijając nieobecne w zapisie hebrajskim samogłoski, otrzymujemy 666: 100 (Q) + 60 (S) + 200 (R) + 50 (N) + 200 (R) + 6 (O) + 50 (N) (zob. rys. 1). W interpretacji Roberta Gravesa apokaliptyczne zwierzę ukrywa się pod kryptogramem D.C.L.X.V.I, oznaczającym „Domitius Caesar Legatos Xti Violenter Interfecit” (Domitianus to pierwotne nazwisko Nerona), czyli „Cezar Domicjan podle zabił wysłanników Chrystusa”. Graves powoływał przy tym się na swoją wizję, podczas której litery te pojawiły mu się na ścianie pokoju. W jego przekonaniu I.N.R.I. był tytułusem (tytułem) Chrystusa, a D.C.L.X.V.I. tytułusem Antychrysta. Graves zauważył, że także hebrajskie litery TRJON, składające się na kryptonim Nerona, dają sumę 666 (400 + 200 + 10 + 6 + 50), oznaczającym „Małą Bestię”¹⁶. O tym, że pisarskie wczesnochrześcijańskie nie mieli wątpliwości, że 666 to właśnie Neron, wspominał też teolog prawosławny Aleksander Mień¹⁷. W interpretacji Augustyna Jankowskiego Neron symbolizuje prześladowania chrześcijan bez względu na ich czas i miejsce¹⁸.

Jednak pierwszym władcą, którego imię interpretowano jako 666, nie był Neron, lecz biblijny NIMROD SYN KUSZA (Rdz 10, 9–10), utożsamiany zazwyczaj z Sargonem I (pan. 2334–2279 p.n.e.), twórcą państwa akadyjskiego, pierwszego imperium w dziejach świata.

¹¹ Taki jest consensus badaczy, wyrażony przez, kolejno tu cytowanych: katoliczkę, protestanta i Świadka Jehowy. M. Szamot, *Apokalipsa czytana dzisiaj*, Kraków 2000, s. 166; F. Kawka, *Odkrycie i złamanie szyfru Biblii: Tajemnice języka liczb Jezusa w Ewangelii i Apokalipsie św. Jana*, Katowice 2000, s. 34; 666: *The Mark of the Beast. What Does it Mean?*, http://www.watchtower.org/e/20040401/article_02.htm (07.07.2012).

¹² A. Jankowski, *Apokalipsa świętego Jana*, wyd. cyt., s. 314.

¹³ 666 jest „liczbą człowieka” i „wskazuje na ułomność, na brak jakiegoś ważnego elementu” (*Objawienie św. Jana*, „Znaki Czasu”, 1973, nr 3–5, s. 29).

¹⁴ „Trzy szóstki mogą oznaczać, że człowiek osiągnął szczyt rozwoju techniki, kultury i religii, ale bez Boga” (H. Turkanik, *Księga Objawienia: Systematyczny wykład Apokalipsy*, Jastrzębie Zdrój 1993, s. 280). Identyczne słowa pojawiają się w książce Kawki (*Odkrycie i złamanie szyfru Biblii*, s. 33).

¹⁵ 666 to próba animalizacji człowieka: szatan, symbolizowany przez smoka, antychryst, symbolizowany przez pierwsze zwierzę, oraz fałszywy prorok, symbolizowany przez drugie zwierzę, co zdaniem Hughesa, oznacza próbę zastąpienia obrazu boga w człowieku – obrazem zwierzęcia (P.E. Hughes, *Objawienie św. Jana: Komentarz*, przeł. Bożena Olechnowicz, Warszawa 1995, s. 170).

¹⁶ R. Graves, *Biała bogini*, przeł. Ireneusz Kania, Warszawa 2000, s. 407–411.

¹⁷ A. Mień, *Apokalipsa: Komentarz*, przeł. M. Buchalik, Kraków 2000, s. 119.

¹⁸ A. Jankowski, *Apokalipsa świętego Jana*, wyd. cyt., s. 314–315.

Już w początkach chrześcijaństwa wyliczono, że wartość numeryczną 666 przy zastosowaniu rachuby łacińskiej mają zarówno HE LATINE BASILEIA („Cesarstwo Łacińskie”) jak i LATEINOS („łaciński”, „Rzymianin”). Przy zastosowaniu rachuby hebrajskiej, wartość liczbową 666 mają słowa ROMIITH („Królestwo Rzymskie”), oraz ROMITI („Rzymianin”), przy czym „O” ma wartość liczbową 6, a „T” i „TH” wartość 400.

Tradycja wiązania 666 z państwem rzymskim przeszła na Kościół Rzymski, choćby dlatego, że przy zastosowaniu gematrii greckiej (zob. rys. 1) wartość liczbowa słów ITALIKA EKKLESIA („Kościół Rzymski”) wynosi 666¹⁹.

Papiestwo kontynuowało złą tradycję cesarstwa rzymskiego. Stąd w średniowieczu liczbę 666 kojarzono już to z diabłem, już to z którymś z papieży. Po tym jak jeden z anonimowych pamfletów autorstwa zwolennika papieża Innocentego IV (rz. 1243–1254) porównał cesarza Fryderyka do Heroda, Nerona, Lucyfera i wroża Antychrysta zarazem, zwolennik Fryderyka w replice odparł, że numeryczna wartość imienia INNOCENIUS PAPA wynosi 666, z czego wnosił, że to papież jest „prawdziwym Antychrystem”²⁰. W późniejszych czasach tego czy innego papieża za bestię 666 uważali m.in. John Wycliffe, Marcin Luter oraz Izaak Newton²¹. Z kolei Peter Bungus dowodził, że 666 to właśnie Luter.

Skomplikowaną, ale naciąganą, procedurę mającą wykazać, że 666 oznacza papieża Leona X (łac. LEO X DECIMUS), przeprowadził augustinianin Michael Stifel, wybitny matematyk niemiecki, a zarazem fanatyczny zwolennik Lutra. Po dodaniu do siebie LEO (50) + DE (500) + C (100) + I (1) + M (1000) + VS (5+0), otrzymał 1656. Aby z tej liczby otrzymać 666, odjął 1000 i dodał X (część imienia Leona o wartości 10)²².

Anonimowe dzieło *Dissertation on the 13th and 14th Verses of the 11th Chapter of the Revelation* (London 1747) odróżnia Antychrysta kościelnego czyli papieża od świeckiego, w którym autor upatrywał króla Francji Ludwika XV. Autor wyliczył, że łacińskie imię Ludwika, LUDOVICUS, daje w sumie liczbę 666 (zob. rys. 3)²³.

W czasach Reformacji, w oparciu o rachubę łacińską (rys. 3) obliczono, że tytuł VICARIUS FILII DEI, który znajduje się na papieskiej tiarze (rys. 8), czyli „Wikariusz (= Namiestnik) Syna Bożego”, ma liczbową wartość 666.

Przy zastosowaniu tej samej rachuby wartość liczbową 666 mają też trzy inne tytuły odnoszone do papieża: DUX CLERI („Przywódcą kleru”), SANCTA LUX DEI („Święte światło Boga”), oraz REX LATINUS SACERDOS („Król rzymskich kapłanów”). Używając z kolei rachuby rzymskiej, liczba 666 zostaje odczytana z wyrażenia ORDINARIUS OVILIS CHRISTI PASTOR („Zwykły pasterz owiec Chrystusa”).

Adwentyści wskazują na związek innego tytułu papieża, PONTIFEX MAXIMUS, będącego niegdyś tytułusem najwyższego kapłana „pogańskiego” Rzymu, z prorocztwami apokalipsy. Katolicki autor, nie chcąc pozostać w tyle za nimi, w bardzo naciągany sposób obliczył, że wartość numeryczna imienia i nazwisk głównej prorokini Kościoła Adwentyistów, ELLEN GOULD WHITE, ma wartość 666. Przy obliczeniu wziął pod uwagę

¹⁹ Jako pierwszy miał o tym pisać luteranin Johannes Gerhard (1582–1637), w swoich *Adnotationes in Apocalypsin*, Neuenhahnus, Ienae 1665.

²⁰ Por. B. McGinn, *Antychryst*, przeł. Barbara Cendrowska, Warszawa 1998, s. 209.

²¹ Zob. F. Kawka, *Odkrycie i złamanie szyfru Biblii*, wyd. cyt., s. 30–31.

²² Por. G. Jahoda, *Psychologia przęsądu*, przeł. Jerzy Jedlicki, Warszawa 1971, s. 207. Litera „V” i „U” są w zapisie łacińskim wymienne.

²³ Zob. B. McGinn, *Antychryst*, wyd. cyt., s. 320.

wyłącznie litery z rachuby łacińskiej (rys. 3): L (50) + L (50) + U (tożsame z V) (5) + L (50) + D (500) + W (czytane jako złożenie dwóch liter V) (10) + I (1)²⁴.

Istnieje też oryginalna interpretacja liczby 666, związana z częstochowską Madonna i będąca *sui generis* zaczynem polskiej gematrii. Zgodnie z nią 666 otrzymuje się po zastąpieniu jej siedmiu imion ich wartością numeryczną (rys. 4). Te imiona to CZĘSTOCHOWSKA (suma liczb 161), MATKA BOŻA (87), NAJŚWIĘTSZA (140), MARYJA (140), PANNA (46), JASNOGÓRSKA (127) PANI (40). Autor tej egzegezy dodaje, że imion tych jest siedem, tyle ile głów apokaliptycznej bestii (Ap 13, 1). Interpretacja ta znalazłaby uznanie ortodoksyjnych teologów żydowskich, dla których tylko Bóg jest święty, a nazywanie człowieka „matką bożą” i osobą „najświętszą”, jest bluźnierstwem. Znacząca jest także całkowita suma liter siedmiu imion, która wynosi 59 (13 + 9 + 11 + 6 + 5 + 11 + 4), będąca także liczbą paciorków różańca. Autor wiąże to ze znamieniem bestii na prawej ręce lub czole. Znamię na czole odnosi się do aktu chrztu, a znamię na prawej ręce do obwiązania dłoni różańcem przed pochówkiem. Ponadto 5 i 9 to początek kodu kreskowego na towarach polskiej produkcji²⁵. Wadą tej interpretacji jest to, że została ona oparta na alfabecie, który nie jest ani polski (brak w nim *stricte* polskich liter, jak Ę czy Ó), ani łaciński (brak w nim Q i V), i w związku z tym przypisuje on identyczną wartość numeryczną odrębnym literom alfabetu, np. E i Ę.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	R	S	T	U	W	X	Y	Z
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24

Rys. 4. Wartość numeryczna liter w alfabecie polskim

Stosując kod oparty na alfabecie łacińskim i wielokrotności liczby 6 (A = 6 itd., zob. rys. 5), autor o pseudonimie Fred²⁴ odkrył, że następujące słowa angielskie mają wartość numeryczną 666: MARK OF BEAST, SORCERIES, NECROMANCY, WITCHCRAFT, LUSTFUL, CORRUPT, UNRULY, INSANITY, HORRORS, SLAUGHTER, COMPUTER, CALCULATION, SON OF SIN, GENETICIST, NEW YORK, US OF AMERICA. Autor tych obliczeń ubolewa, że wartość numeryczną 660, a nie 666, mają OSAMA BIN LADEN, ADOLF HITLER i DARWINISM (sic!).

O tym, że 666 to jednak Hitler, był przekonany Daniel z Kathounakii (1846–1929), mnich z góry Athos, który w tym celu wypracował własną rachubę gematryczną. Literze A przypisał wartość 101, literze B = 102, C = 103 itd. Po zsumowaniu 107 (H) + 108 (I) + 119 (T) + 111 (L), 104 (E) + 117 (R) otrzymał 666²⁶.

²⁴ B. Stanley, *Seventh Day Adventists and 666*, <http://www.theotokos.co.za/adventism/bobsegw6.html> (07.07.2012).

²⁵ Ta interpretacja pochodzi z internetowej listy dyskusyjnej pl.sci.filozofia, wydruk w posiadaniu autora artykułu.

²⁶ G. Karambelas (Archimandrite Cherubim), *Contemporary Ascetics of Mount Athos*, vol. 1, St. Herman of Alaska Brotherhood Press, Platina 1991, s. 259.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
6	12	18	24	30	36	42	48	54	60	66	72	78
156	150	144	138	132	126	120	114	108	102	96	90	84
N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
84	90	96	102	108	114	120	126	132	138	144	150	156
78	72	66	60	54	48	42	36	30	24	18	12	6

Rys. 5. Wartość numeryczna liter alfabetu łacińskiego, oparta na wielokrotności liczby 6 (w trzecim i szóstym wierszu zastosowano odwrócony porządek)

Gerard Bodson, bazując na gematrii hebrajskiej, dowodzi, że takie słowa jak FA-SZYZZM, ADOLF HITLER + AUSTRIA, PROCES + NORZYMBERGA + HITLER a nawet ŁĄDOWANIE ALIANTÓW 6 CZERWCA O 6 RANO dają wartość numeryczną 666²⁷.

Jak przekonaliśmy się już wyżej, częścią ideologii polityczno-religijnej jest próba zapewnienia sobie monopolu poprzez zwalczanie konkurencji. Przy zastosowaniu kodu angielskiego, opartego na grece (rys. 2, piąta kolumna), otrzymujemy, że 666 to LORD MAITREYA²⁸. Ktoś inny obliczył, że angielska nazwa Kościoła Mormonów, CHURCH OF JESUS CHRIST OF LATTER DAY SAINTS, składa się z 36 liter, a sumując przyporządkowane literom kolejne liczby pierwsze: 1 + 2 + 3 itd., otrzymuje się, naturalnie, 666. W tej rachubie każda organizacja, której nazwa składa się z 36 liter, siłą rzeczy ma numeryczny związek z 666.

Jeśli chodzi o znane postaci żyjące w XX wieku, wartość numeryczną 666 mają m.in. Heinrich Himmler, prezydenci USA John Kennedy i Ronald Wilson Reagan (którego imiona i nazwisko mają 6 + 6 + 6 liter), Henry Kissinger, Michaił Gorbaczow, kardynał Jean-Marie Lustiger, książę Karol, Saddam Husajn²⁹, Al Gore, a także twórca Microsoftu Bill Gates III. W XX wieku za Bestie 666 uważali się Aleister Crowley i Charles Manson.

Dla zwolenników apartheidu Antychrystem był Nelson Mandela. W więzieniu nadano mu numer 46664, co w zapisie 46664 można odczytać jako „bestię” 666 zamkniętą w czterech ścianach celi. Ku czci Mandeli i jako formę pomocy dla chorych na AIDS w 2003 roku w Kapsztadzie zorganizowano pod nazwą „46664 Concert” imprezę charytatywną, w której wzięły udział gwiazdy rocka, na czele z Bono i Peterem Gabrielem. Podczas koncertu wykonano m.in. utwór „46664 Long Walk to Freedom”. Materiał z koncertu wydano na trzech płytach, w tytułach których powtarzała się liczba 46664³⁰.

²⁷ G. Bodson, *Tajemnice apokalipsy*, przeł. Katarzyna Bagier, Katowice 2005, s. 157.

²⁸ Prawdopodobnie chodzi o brytyjskiego ezoteryka Michaela Cremo, który głosi rychłe nadejście Pana Maitreji.

²⁹ Raznuil podstawił liczby pod litery jego imienia w alfabecie hebrajskim i wyszło na to, że „Sadam” to 666; pominął jednak jedno „d”; dwa „d” dają 670 zamiast 666.

³⁰ Por. M. Wall, *Bono: Świąty i grzeszny*, przeł. Piotr Kucharski, Poznań 2005, s. 278–280.

6	32	3	34	35	1
7	11	27	28	8	30
19	14	16	15	23	24
18	20	22	21	17	13
25	29	10	9	26	12
36	5	33	4	2	31

Rys. 6. Magiczny kwadrat solarny

32	!	33	"	34	#	35	\$	36	%	37	
&	38	'	39	(	40	)	*	42	+	43	
,	44	-	45	.	46	/	47	0	48	1	49
2	50	3	51	4	52	5	53	6	54	7	55
8	56	9	57	:	58	;	59	<	60	=	61
>	62	?	63	@	64	A	65	B	66	C	67
D	68	E	69	F	70	G	71	H	72	I	73
J	74	K	75	L	76	M	77	N	78	O	79
P	80	Q	81	R	82	S	83	T	84	U	85
V	86	W	87	X	88	Y	89	Z	90	[	91
\	92	]	93	^	94	_	95	'	96	a	61
b	98	c	99	d	100	e	101	f	102	g	103
h	104	i	105	j	106	k	107	l	108	m	109
n	110	o	111	p	112	q	113	r	114	s	115
t	116	u	117	v	118	w	119	x	120	y	121
z	122	{	123		124	}	125	~	126		

Rys. 7. Kod ASCII

Prawdziwym szokiem dla niektórych tradycyjalistycznych chrześcijan anglojęzycznych może być informacja, że numeryczna wartość angielskiej nazwy Pisma świętego, HOLY BIBLE, w komputerowym języku ASCII (zob. rys. 7), wynosi 666 (72 + 79 + 76 + 89 + 66 + 73 + 66 + 76 + 69). Jednak anonimowy tradycyjalista chrześcijański uważa, że „Biblia nie jest Bogiem”, a w przedkładaniu jej nad Boga dopatruje się dowodu na wpływ Antychrysta, którego symbolizuje liczba 666³¹.

W interpretacji Andrzeja Wiercińskiego, opartej na kabale żydowskiej, liczba 666 to JITRON („zysk”) i aluzja do rocznych dochodów Salomona w wysokości 666 talentów złota, o czym wspomina *1 Księga Królewska* (10, 14). Ponadto greckie słowo THERION

³¹ Zob. S.D. Allan, *666: Coincidentally Related Scriptural Word and Page Numbers*, <http://www.greatertings.com/Word-Number/666.htm> (07.07.2012).

(„zwierzę”), którego autor *Apokalipsy* użył na określenie bestii, stanowi anagram starotestamentowego ITHERON („zysk”)³². Jako pierwszy związek obu ksiąg biblijnych zauważył prawdopodobnie Beda Czcigodny. O handlu jako o czymś ze swej natury „szatańskim”, choć bez związku z *Apokalipsą*, pisali Charles Baudelaire, Friedrich Nietzsche oraz Włodzimierz Pawluczuk³³.

Procedurę doszukiwania się liczby 666 w imionach, nazwiskach i tytułach wyśmiał pastor Ernest Reginald Hull, który przy użyciu rachuby łacińskiej (rys. 3) z wersji swojego imienia i nazwiska zapisanej w tym języku, ERNESTUS REGINALDUS HULL, odczytał 666. Inny prześmiewca podał adres e-mailowy „Bestii”: 666@hell.org.

O tym, że magia liczby 666 jest wciąż żywa, świadczy wiele faktów. Pewien dociekliwy badacz policzył, że w Izbie Gmin przez pewien czas pracowało 666 osób, włącznie z personelem pomocniczym. Do 1962 roku w Londynie z Burnt Oak do Willesden Bus Garage jeździł autobus linii 666. Przesądni chrześcijanie w Wielkiej Brytanii jeszcze na początku lat 90. XX wieku zmieniali tablice rejestracyjne swoich samochodów, jeśli ich numery zaczynały się od 666; ich istnieniu bowiem przypisywali nieszczęśliwe wypadki, jakie im się przydarzały. Amerykańskie koledze biblijne unikają numerów telefonicznych zawierających 666. Prezydent Ronald Reagan miał zmienić numer swego domu przy St. Cloud Road z 666 na 668. Krystyna Boglar zatytułowała swoją powieść *Telefon do diabła 666 66 6*. Jedna z katolickich stron Internetowych ostrzeża, że kod pocztowy Bestii to 00–666. Prawicowa dziennikarka amerykańska Ann Coulter, chcąc pokazać sataniczny charakter bezbożnego liberalizmu, swoją książkę *Godless: The Church of Liberalism* wydała 6 czerwca 2006 roku (6 + 6 + 6). Liczba 666 pojawia się nawet w nazwie „oficjalnej” strony Internetowej Jana Sebastiana Bacha. Hebrajska nazwa Internetu, WWW, ma wartość numeryczną 666 (hebrajskie *vau* ma wartość 6). 666 wynosi głębokość (mierząca dokładność i precyzję hasel) angielskiej Wikipedii i jest największa spośród istniejących wersji Wikipedii (głębokość polskiej Wikipedii wynosi zaledwie 14). Kod pocztowy Wysp Falklandzkich w okresie wojny brytyjsko-argentyńskiej o Falklandy w 1982 roku miał numer 666. 666 spraw wniesionych przez Kościół katolicki w Polsce do komisji majątkowej zostało odrzuconych jako bezzasadnych³⁴.

Dla niektórych 666 to personifikacja zbrodni. Zwrócono uwagę, że wydawnictwo Bantam Books, którego siedziba mieści się w Nowym Jorku przy Piątej Alei pod nr 666, wydało m.in. książkę Maury’ego Terry’ego *The Ultimate Evil* o Kościele Procesu Sądu Ostatecznego. Z tym Kościołem związany był seryjny morderca David Berkowitz.

Wśród rosyjskich wyznawców prawosławia liczba 666 wzbudza strach, wiązany z technologizacją życia. Prawdziwą kampanię przeciwko wprowadzaniu kodów kreskowych w Rosji rozpetał mnich prawosławny Tichon (Georgij Szewkunow), spowiednik prezydenta Putina, nazwany przez redakcję „Forum” rosyjskim Tadeuszem Rydzykiem. Wskutek tego niektórzy prawosławni nie kupują towarów zawierających kody kreskowe i odmawiają przyjęcia numerów ewidencji podatkowej (NIP), widząc w nim „znak

³² A. Wierciński, *666: Liczba imienia bestii*, „Nomos”, 1995, nr 10, s. 8–10. Zob. także S. Łuczkiwicz, *Antychryst i Apokalipsa*, Lublin 2002, s. 193.

³³ C. Baudelaire, *Moje obnażone serce*, w: tenże, *Sztuka romantyczna. Dzienniki poufne*, przeł. Andrzej Kijowski, Warszawa 1971, s. 292; F. Nietzsche, *Nachgelassene Fragmente November 1887 – März 1888*, w: G. Colli, M. Montinari (red.), *Nietzsche Werke*, Berlin 1970, t. VIII.2, s. 327; W. Pawluczuk, *Judasz*, Warszawa 2004, s. 115.

³⁴ *Panorama*, TVP 2, 03.03.2011.

Rys. 8. Tiara papieska z napisem VICARIUS FILII DEI

Antychrysta”. Pod wpływem nacisków patriarchatu moskiewskiego władze rosyjskie zrezygnowały z wymagania od podatników umieszczania na zeznaniach podatkowych numeru NIP.

Liczbę 666 odczytano też z daty zapisanej łacińskimi cyframi na banknotach dolarowych. Amerykańscy trybulacjoniści, tacy jak Mary Stewart Relfe czy Jeffrey Baker, alarmują, że na najnowszych wytworach cywilizacji zachodniej (kodach kreskowych, kartach płatniczych, programach komputerowych) dużą rolę pełni liczba 666. Np. wartość numeryczna systemu operacyjnego MS-DOS 6.21 oraz programu WINDOWS 96 w kodzie ASCII (rys. 7) wynosi 666. Apelują więc do swoich zwolenników, by wyrzucili karty kredytowe, zamienili cały majątek na kruszec – i czekali na dzień końca świata. Pieniądz papierowy to wszak narzędzie Szatana. Wynika to choćby z tego, że kurs euro we wrześniu 1993 roku wynosił 6,66 franka. Według Relfe wszystkie kody kreskowe mają na początku, w środku i na końcu cyfrę 6, co razem daje 666 (zob. rys. 9). Tymczasem dla komputera znajdujące się na początku, w środku i na końcu każdego kodu kreski mają wartość 101, podczas gdy 6 z kodu ma wartość 1010000 (zob. rys. 10). Starając się zdyskontować zainteresowanie tą liczbą, Witch Wear Store wypuścił na rynek serię koszulek, nazywając ją „Kodem kreskowym Bestii 666”. Zdaniem Bernarda McGinna: „poglądy te świadczą o tym, że wzbudzający niegdyś grozę Antychryst został zredukowany do poziomu dziecięcej zabawki”³⁵.

Rys. 9. Kod kreskowy z szóstkami na początku, w środku i na końcu

³⁵ B. McGinn, *Antychryst*, wyd. cyt., s. 347.

B			M					6						
1	2	3	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7
█	█		█	█				█	█					
101			01010					1010000						

Rys. 10. Kod kreskowy z perspektywy komputera: trzy końcowe kreski mają wartość 101, podczas gdy 6 ma wartość 1010000

Liczbę 666 wykorzystuje się także w biznesie, co nie dziwi, zważywszy choćby na interpretację Wiercińskiego, wedle którego „sens 666 odnosi się przede wszystkim do *całkowicie skomercjalizowanej religii*”³⁶. Kilogram karpia w okresie przedświątecznym 2006 roku kosztował 666 groszy. Telewizyjna „Panorama” podała, że 666 spraw wniesionych przez Kościół katolicki do komisji majątkowej zostało odrzuconych jako bezzasadne. Pierwszy komputer Apple Steven Jobs i Steve Wozniak sprzedawali po 666 dolarów. Awangardowy zespół rockowy The Residents wydał w 1999 roku płytę „Refused” w nakładzie 1333 egzemplarzy (1999 – 1333 = 666). Piszący te słowa zakupił w kwietniu 2007 roku twardy dysk za 666 złotych, by sprzedać go ze stratą prawie sześć lat później, przed „końcem świata” zapowiadany na 22.12.2012. W tym wypadku postąpił wbrew kapitalistycznej logice zysku, a zgodnie z logiką numerologiczno-apokaliptyczną³⁷.

Istnieją jednak pozytywne interpretacje liczby 666. Wierciński zauważył, że jedynym słowem w Biblii Hebrajskiej, które ma wartość 666, jest SETHUR („tajemniczy”, „ukryty”) ³⁸. Kabaliści zapoznani z *Apokalipsą* mogli to rozumieć w ten sposób, że pod powierzchownymi, alegorycznymi odczytaniem znaczeń kryją się jeszcze głębsze, wewnętrzne i tajemne znaczenia.

W kabale żydowskiej 111 (suma liczb wspomnianego powyżej „magicznego kwadratu solarne”) jest liczbą „inteligencji słońca”, NAKI(E)L: 50 (N) + 1 (A) + 20 (K) + 10 (I) + 30 (L). Z kolei 666 to imię „ducha solarne”, SOR(A)TH: 60 (S) + 6 (O) + 200 (R) + 400 (TH)³⁹. W związku z tym w starożytności niektórzy nosili talizman solarne z liczbą 666, wierząc, że przyniesie im to szczęście. Zdaniem George’a Feuersteina: „Liczba ta (= 666) została uznana za symbol słońca jako ducha solarne, ożywiającego nasz wszechświat. (...) A zatem konotacja zła, przypisywanego liczbie 666 bierze się z niezrozumienia głębokiej symboliki tradycji hermetycznej”⁴⁰. W starożytnym Egipcie rolę takiego miejsca harmonii, w którym „prawa niebios odzwierciedlały się na Ziemi”,

³⁶ A. Wierciński, *666*, wyd. cyt., s. 29. Por. tamże, s. 7–9.

³⁷ Datę 22.12.2012 osoba obeznana z numerologią może zinterpretować jako związaną z 36 (a przez to – jak pokazano wyżej – z 666), gdyż liczby 12 i 6 dają 2 (dwie 1 dają 2); suma jej cyfr daje 12, czyli numeryczną 3 (1 + 2), a 12 x 3 = 36.

³⁸ A. Wierciński, *666*, wyd. cyt., s. 17.

³⁹ D. Fideler, *Jesus Christ Sun of God: Ancient Cosmology and Early Christian Symbolism*, Wheaton 1993, s. 30.

⁴⁰ G. Feuerstein, *Na początku była liczba*, przeł. Maria Hądzlik-Margańska, Bydgoszcz 1995, s. 304.

pełniło Syene (obecnie Aswan). W gematrii greckiej wartość liczbową SYĒNĒ (200 + 400 + 8 + 50 + 8) wynosi 666⁴¹.

666 czy 616, 676 albo 1316?

Problem z odczytywaniem zaszyfrowanych przesłań polega na tym, że nie wiadomo, z jakiego klucza językowego (hebrajskiego, greckiego, łaciny, angielskiego, czy jeszcze innego) i z jakiej gematrii korzystać: greckiej czy hebrajskiej.

- Inny problem polega na tym, że w niektórych rękopisach *Apokalipsy* zamiast 666 widnieje liczba 616. Wspominali o tym np. Graves, McGinn, oraz anonimowy autor w Internecie⁴². Ireneusz z Lyonu uważał, że odczytanie 616 zamiast 666, to błąd kopisty. Nie przeszkodziło to jednak, że Mieñ uznał Ireneusza za zwolennika odczytania 616.

- Złatinizowana forma hebrajska imienia Nerona, NRO (50 + 200 + 6) QSR (100 + 60 + 200), daje wariant 616.

- Wartość numeryczna 616 pojawia się też wtedy, gdy odczytujemy nazwy GAIOS KAISAR i KAISAR THEOS. Imię GAIOS KAISAR odnoszono m.in. do cesarza Kaliguli.

- Liczba 616 bądź 666, w zależności od tego, czy bazę hebrajską wykorzysta się z rzymską czy z grecką wymową, może oznaczać „cesarza Nerona”.

- Hugh Schonfield, na podstawie zachowanej pieczęci cesarskiej, stwierdził, że 616 to „aluzja do pieczęci cesarskiej wyrytej po grecku w roku rządów Domicjana (zm. 96 r. n.e.). Pieczęć cesarska na lata 95–96 odwołuje się do legendy ID KAISAROS, 14 roku rządów cesarza, a napis ten, przy zastosowaniu języka greckiego [zob. rys. 1 – J.S.], numerycznie sumuje się do 616”⁴³.

- Edward Dąbrowski uważa, że w hebrajskim powinno się pisać QEISAR, a nie QESAR, co zamiast 666 daje 676⁴⁴. Inny autor zwrócił uwagę na fakt, że w hebrajskim wygłosowe „N” ma wartość 700, a nie 50, przez co zamiast 666 otrzymujemy 1316⁴⁵.

Wnioski

Liczba 666 za sprawą *Apokalipsy Jana* ma magiczną moc przyciągania. W toku historii była kojarzona z kolejnymi przedstawicielami niepopularnej, opresyjnej władzy: cesarskiej, kościelnej, prezydenckiej, nazistowskiej, komunistycznej, globalno-kapitalistycz-

⁴¹ D. Fideler, *Jesus Christ Sun of God*, wyd. cyt., s. 252.

⁴² R. Graves, *Biała bogini*, wyd. cyt., s. 410; B. McGinn, *Antychryst*, wyd. cyt., s. 79. Na faksimile papirusu z Oxyrhynchus LVI 4499 z fragmentem rozdziału 13 *Apokalipsy*, datowanego na przełom III i IV w., widać liczbę 616. Autor artykułu dodaje, że niektóre rękopisy zawierają też wariant 665 (*The Other Number of the Beast: 616*, www.csad.ox.ac.uk/POxy/beast616.htm) (07.07.2012).

⁴³ H.J. Schonfield, *Those Incredible Christians: A New Look at the Early Church*, Element Books, Shaftesbury 1985, s. 176.

⁴⁴ E. Dąbrowski, *Prolegomena do Nowego Testamentu*, wyd. cyt., s. 443.

⁴⁵ S. Blackwell Lawrence, *Behind Numerology*, Newcastle Publishing Co., North Hollywood 1989, s. 41.

nej itp. Wiązano ją kolejno z państwem akadyjskim, Cesarstwem Rzymskim, Kościołem katolickim i wszechświatowymi korporacjami. Pokazuje to niechęć komentatorów oraz interpretatorów liczby 666 do wszelkich form władzy. Władza ma zawsze związek z zyskiem, a on od stuleci jest postrzegany przez krytyków jako coś demonicznego. Ponieważ 666 w początkach chrześcijaństwa kojarzono głównie z władzą rzymską, w Średniowieczu i Odrodzeniu z Kościołem Rzymskim, a w czasach nowożytnych z kapitalizmem – to historia interpretacji liczby 666 okazuje się być dziejami przesuwania się punktu ciężkości w historii: z władzy (starożytność) na religię (średniowiecze) i w końcu na pieniądze (czasy nowoczesne).

Jeśli 666 to – jak chciał Wierciński – personifikacja zysku, to w równym stopniu odnosi się to do globalnego kapitalizmu, co do globalnego Kościoła katolickiego. W moim przekonaniu Paweł z Tarsu, twórca chrześcijaństwa, był pierwszym, który potraktował religię jak każdy inny towar⁴⁶. Wypracował metody marketingowe, z których korzystają nowożytni kapitaliści. Ironia losu polega na tym, że niektórzy uznają instytucję kościelną za schronienie przed neoliberalnym kapitalizmem.

Secret of the number 666: mysticism, power and money

Summary

Number 666 in the history was connected with power: first that of the emperor, then that of the church, and in the 20th century with that of presidents, nazis, secretaries of communist parties, and global capitalistists. It was connected with Akkadian state, Roman Empire, Catholic Church, and in the end with global corporations. Power as tied with profit, was always seen by its critics as something demonic. History of interpretation of the number 666 shows that its essence is changing: from power (in antiquity) through religion (medieval times) to money (modern times).

Key words: mystery, Roman Empire, Catholic Church, number 666

Słowa kluczowe: tajemnica, Imperium Rzymskie, Kościół katolicki, liczba 666

Bibliografia

- 666: *The Mark of the Beast. What Does it Mean?*, http://www.watchtower.org/e/20040401/article_02.htm (07.07.2012).
- Allan S.D., *666: Coincidentally Related Scriptural Word and Page Numbers*, <http://www.greaterthings.com/Word-Number/666.htm> (07.07.2012).
- Baudelaire C., *Moje obnażone serce*, [w:] tenże, *Sztuka romantyczna. Dzienniki poufne*, przeł. Andrzej Kijowski, Warszawa 1971.
- Blackwell Lawrence S., *Behind Numerology*, North Hollywood 1989.
- Bodson G., *Tajemnice apokalipsy*, przeł. Katarzyna Bagier, Katowice [2005].

⁴⁶ Por. J. Sieradzan, *Paweł z Tarsu: między gnozą a ekonomią*, w: B. Sienkiewicz, M. Dobkowski, A. Jocz (red.), *Gnoza, gnostycyzm, literatura*, Kraków 2012, s. 13–30.

- Brady D., *Contribution of British Writers between 1560 and 1830 to the Interpretation of Revelation 13:16–18 (The Number of the Beast): A Study in the History of Exegesis*, Tübingen 1983.
- Chase T., *Revelation 13: Astronomy related to Bible Prophecy and the Book of Revelation*, www.angelfire.com/zine2/Number666/astronomy.html (07.07.2012).
- Colli G., Montinari M. (red.), *Nietzsche Werke*, Berlin 1970, t. VIII.2.
- Czubryński A., *Komentarz astralistyczny do Apokalipsy Jana*, Bydgoszcz 1938.
- Dąbrowski E., *Prolegomena do Nowego Testamentu*, Poznań 1960.
- Dornseiff F., *Alfabet w mistyce i magii*, przeł. Ryszard Wojnakowski, Warszawa 2001.
- Fideler D., *Jesus Christ Sun of God: Ancient Cosmology and Early Christian Symbolism*, Wheaton 1993.
- Gerhard J., *Adnotationes in Apocalypsin*, Ienae 1665.
- Graves R., *Biała bogini*, przeł. Ireneusz Kania, Warszawa 2000.
- Grünzweig F., *Objawienie św. Jana*, t. 1, Warszawa 1987.
- Hughes P.E., *Objawienie św. Jana: Komentarz*, przeł. Bożena Olechnowicz, Warszawa 1995.
- Jahoda G., *Psychologia przesądu*, przeł. Jerzy Jedlicki, Warszawa 1971.
- Jankowski A., *Apokalipsa świętego Jana: Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań 1959.
- Karambelas G. (Archimandrite Cherubim), *Contemporary Ascetics of Mount Athos*, vol. 1, Platina 1991.
- Kawka F., *Odkrycie i złamanie szyfru Biblii: Tajemnice języka liczb Jezusa w Ewangelii i Apokalipsie św. Jana*, Katowice 2000.
- Luczkiewicz S., *Antychryst i Apokalipsa*, Lublin 2002.
- McGinn B., *Antychryst*, przeł. Barbara Cendrowska, Warszawa 1998.
- Michell J., *City of Revelation: On the Proportions and Symbolic Numbers of the Cosmic Temple*, London 1972.
- Mień A., *Apokalipsa: Komentarz*, przeł. M. Buchalik, Kraków 2000.
- Niemojewski A., *Biblia a gwiazdy*, Warszawa 1924.
- Nowicki Ś.F., *W kwestii Apokalipsy*, tekst niepublikowany w posiadaniu autora artykułu. *Objawienie św. Jana*, „Znaki Czasu”, 1973, nr 3–5.
- Pawluczuk W., *Judasz*, Warszawa 2004.
- Schonfield H.J., *Those Incredible Christians: A New Look at the Early Church*, Shaftesbury 1985.
- Sieradzan J., *Paweł z Tarsu: między gnozą a ekonomią*, [w:] B. Sienkiewicz, M. Dobkowski, A. Jocz (red.), *Gnoza, gnostycyzm, literatura*, Kraków 2012, 13–30.
- Stanley B., *Seventh Day Adventists and 666*, <http://www.theotokos.co.za/adventism/bobsegw6.html> (07.07.2012).
- Strykr D.K., *The Vacant Seat Number 666 in the European Parliament*, 31.10.2004, <http://www.apfn.net/Messageboard/10-31-04/discussion.cgi.17.html> (07.07.2012).
- Szamot M., *Apokalipsa czytana dzisiaj*, Kraków 2000.
- The Other Number of the Beast: 616*, www.csad.ox.ac.uk/POxy/beat616.htm (07.07.2012).
- Thiering B., *Jezus mężczyzną*, przeł. Jerzy Markiewicz, Warszawa 1995.

Turkanik H., *Księga Objawienia: Systematyczny wykład Apokalipsy*, Jastrzębie Zdrój 1993.

Wall M., *Bono: Święty i grzeszny*, przeł. Piotr Kucharski, Poznań 2005.

Wierciński A., *666: Liczba imienia bestii*, „Nomos”, 1995, nr 10, 6–29.

---

dr hab. Jacek Sieradzan – Zakład Religioznawstwa i Filozofii Religii, Uniwersytet w Białymstoku